

Лекція 5.

Міжнародно-правові акти як джерела бюджетного права. Акти органів судової влади, судова та фінансова практика (правові звичаї і правові прецеденти) у механізмі фінансово-правового регулювання

До джерел бюджетного права відносять також міжнародно-правові акти, ратифіковані Верховною Радою України. Відповідно до статей Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. і Віденської конвенції про право договорів між державами і міжнародними організаціями 1986 р. *міжнародний договір* означає міжнародну угоду, укладену державами й іншими суб'єктами міжнародного права в писемній формі, незалежно від того, чи міститься така угода в одому, двох або кількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування.

Розглядаючи цей блок, можна вивести певні правила застосування міжнародних договорів:

–чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України (ст.9 Конституції України та п.1 ст.17 закону України «Про міжнародні договори» від 22 грудня 1993 р. (в редакції від 10 липня 2014 р.);

–укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України;

–встановлено пріоритет норм міжнародного права над нормами національного права: п.2 ст.17 закону України «Про міжнародні договори» від 22 грудня 1993 р. передбачає, якщо міжнародним договором України, укладення якого відбулось у формі закону, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством України, то застосовуються правила міжнародного договору України.

Конкретніше пріоритет норм міжнародного права над нормами національного законодавства підтверджується п.3 ст.4 Бюджетного кодексу України, вказуючи, якщо міжнародним договором України, поданим на ратифікацію, встановлено інші положення, ніж у відповідних нормах бюджетного законодавства України, такі положення приймаються окремими законами про внесення змін до відповідних законів і розглядаються Верховною Радою України одночасно з ратифікацією міжнародного договору України, яким такі положення передбачені.

Як приклади міжнародних нормативно-правових актів, що врегульовують фінансові правовідносини, можна навести:

—Конвенцію між Урядом України та Урядом Сполучених Штатів Америки про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи та капітал (Конвенцію ратифіковано законом України від 26 травня 1995 р. № 180/95-ВР);

—аналогічні міжнародні договори, які укладені і відповідним чином ратифіковані Верховною Радою України з Республікою Польща, Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії, Фінляндією, Австрією, Німеччиною, Швецією, Китаєм, Білоруссю, Молдовою, Латвією та іншими державами тощо.

Чи впливають акти судової влади на формування і застосування фінансово-правових норм в Україні? Це лише одне з багатьох питань, що потребують серйозного наукового вирішення у перебігу дослідження вкрай актуальної проблеми джерел фінансового права. Відмітимо, що сьогодні вивченню правової природи актів судової влади (судових рішень, судових прецедентів), окресленню їх ролі та значення у системі джерел права приділяється досить пильна увага як учених-правників, так і практиків. Зокрема, над цією проблемою на пострадянському просторі займаються представники теорії права і галузевих наук, наприклад, М. Марченко, О. Скакун, О. Кутафін, Ю. Тихомиров, Ю. Тодика, у фінансово-правовій галузі — М. Бондар, Ю. Крохіна, І. Кучеров, М. Кучерявенко, Г. Толстопятенко¹ та

ін. Але ще й дотепер залишається не вирішеним це питання, навколо нього точиться запекла полеміка. Порушена тематика дуже тісно пов'язана з вирішенням багатьох питань як правотворчої, так і правовзастосовної діяльності. Особливого значення вона набуває в умовах сьогодення, коли реформування усіх сфер життєдіяльності України потребує все більше грошових коштів, повнота і своєчасність надходження яких до державних фондів, зокрема до бюджетів, залежать від того, яким чином закріплені власні веління держави з цього приводу в праві, від форми їх об'єктивізації. Це зумовлює з'ясування й застосування оптимальної форми вираження та закріплення волі держави в праві, від якої, як відомо, залежить правильна і неухильна реалізація певних фінансово-правових норм.

Традиційно джерелами фінансового права визнають форму вираження правотворчої діяльності держави з приводу прийняття компетентними державними органами нормативних актів, що встановлюють норми фінансового права¹. Тому з'ясування джерел фінансового права зумовлено саме правотворчою діяльністю певних суб'єктів - організаційно врегульованою формою діяльності держави або безпосередньо народу, пов'язаною з офіційним вираженням і закріпленням норм права (що і проявляється у певному джерелі права). Крім того, джерелам фінансового права, як і джерелам права взагалі, притаманні відповідні ознаки, які характеризуються загальнообов'язковістю норм, що в них відображаються, й загальновідомістю², формальною визначеністю та юридичною силою (законністю). Водночас вони мають і певні особливості, зумовлені специфікою предмета фінансового права, а саме - специфічними відносинами, що виникають, змінюються і припиняються у процесі фінансової діяльності держави. Звідси у джерелах фінансового права закріплюються саме його норми - спеціальні приписи держави й органів місцевого самоврядування щодо мобілізації, розподілу і використання централізованих та децентралізованих публічних фондів. Такі приписи мають бути об'єктивовані у певній формі лише тими органами держави та

органами місцевого самоврядування, які наділені відповідними правами. Отже, джерела фінансового права виступають формою вираження і закріплення фінансово-правових норм. «Норма права не існує і не може існувати поза джерела права — оболонки буття правової норми».

Але чи можна вважати судові рішення такими, що відповідають зазначеним ознакам? Одностайної відповіді на це питання немає. На сьогоднішній час найбільш поширеними є такі точки зору. Наприклад, О. Скакун стверджує, що судовий прецедент, який є нормативним за змістом і казуальним за формою, являє собою самостійне джерело права і функціонує разом із законом та іншими офіційними джерелами права. Разом з тим авторка зауважує, що правова природа судового рішення і закону неоднакова, між ними не можна поставити знак рівності, проголосивши їх результатом дій законодавчої функції Конституційного Суду України та Верховної Ради України, оскільки Конституційний Суд не має загальних повноважень оцінювати й виносити рішення, ідентичні з оцінкою та рішенням парламенту. З огляду на викладене можна констатувати, що акти судової влади, зокрема Конституційного Суду, безсумнівно впливають на формування і застосування фінансово-правових норм.

Теоретичні спори щодо того, чи є судова практика джерелом правового регулювання, вже зараз треба переводити в іншу площину: як держава може ефективно впливати на регулювання судовою практикою суспільних відносин; як виключити антагонізм суперечностей, що неминуче виникнуть між формальною нормою й практикою її застосування¹. Отже, акти судової влади, а саме - рішення Конституційного Суду України, завдяки офіційному тлумаченню і визнанню неконституційними певних нормативно-правових актів усувають недоліки та колізії фінансового законодавства, сприяють його розвитку й активному реформуванню економічних, соціальних, політичних відносин взагалі у нашій державі.